

Marianne Linger

Spel als mediator voor kind- en ouderproblematiek

Mahinder, een jongen van tien met een lichte verstandelijke beperking, speelt al vijf spelsessies achter elkaar hetzelfde spel. De eerste keer dat hij kwam spelen, heeft hij een verzameling koeien samengesteld, uiteindelijk heeft hij er zeven gevonden. Het liefst zou hij er nog meer hebben gehad. Mahinder probeert de zeven koeien iedere week in een ambulance te stoppen. Dat lukt niet altijd even goed. De ambulance is redelijk groot, maar er zijn ook wel heel veel koeien. Het spel is erg belangrijk voor Mahinder, hij speelt geconcentreerd en komt er iedere week weer op terug.

Wat zou Mahinder met zijn spel bedoelen? Is er hier sprake van een probleem? En zo ja, hoe kan je dit uitleggen aan de ouders van Mahinder?

In mijn praktijk voor speltherapie en spelbegeleiding, wordt spel op verschillende manieren ingezet om er voor te zorgen dat het beter gaat met kinderen, dat ze beter leren spelen, alleen of samen, dat ze zich (weer) gaan ontwikkelen, hun problemen overwinnen, zoeken naar oplossingen en alternatieven, en nieuw gedrag leren.

Hoewel er wel gesproken wordt met het kind zelf waarom het speltherapie of spelbegeleiding krijgt, verloopt het eigenlijke proces meestal op een onbewuste manier. Als aan een kind gevraagd zou worden waarom het komt spelen, zal het niet zeggen: "Omdat ik een positief zelfbeeld moet ontwikkelen." Of: "Omdat ik traumatische ervaringen moet verwerken." Of: "Omdat ik mijn motoriek moet verbeteren door veel met constructiespel te oefenen."

Kinderen komen om te spelen, en van spelen in de spelkamer kan je je beter gaan voelen, handiger worden, zelfvertrouwen krijgen. Dat is, zeker bij jongere kinderen, voldoende informatie. En dat allemaal omdat spelen leuk is.

Wel is het zo dat kinderen ons als volwassenen heel veel duidelijk kunnen maken: door hoe ze spelen, wat ze spelen en wat ze over hun spel vertellen: Zoals Bram, een jongen van 6 jaar, die erg verdrietig was over de dood van zijn hond. Toen ik hem vroeg of hij zijn verdriet misschien kon tekenen, keek Bram mij toch wel licht verwonderd aan en zei: "Nee, joh. Daar is het papier toch veel te klein voor."

De eerste keer dat kinderen in mijn praktijk komen, zijn ze vaak heel gespannen. Wie is die mevrouw, wat gaan we doen, wat wordt er van mij verwacht? Het is elke keer weer bijzonder om te zien hoe snel kinderen zich ontspannen als ze merken wat de bedoeling is. "Oh, zei Samir, toen hij een half uur in de spelkamer was, "dus we gaan alleen maar spelen!"

Voor de volwassenen, de ouders, verzorgers of leerkrachten, die bij het kind betrokken zijn, is een andere vorm van communicatie over het spel nodig. Dit omdat het spel in de spelbegeleiding en speltherapie niet alleen maar leuk is, en niet alleen een manier om jezelf te uiten, maar er ook op gericht is om bepaalde doelen te behalen. In de spelbegeleiding gaat het om het beter leren spelen, alleen of samen. Het spel zelf is daarbij het doel. Bij speltherapie wordt spel als middel gebruikt om bepaalde doelen te bereiken. Hiermee komen we als vanzelf op de rol van spel als mediator voor ouder-kindproblematiek.

In de dagelijkse praktijk gebruik ik spel op drie verschillende manieren om een verbinding te leggen tussen het spel van het kind, de problemen van het kind, en de ouders:

- 1 - Uitleg over de rol van de mediator**
- 2 - Het belang van spel tussen ouder en kind**
- 3 - Het bespreken van spelthema's met ouders**

Uitleg

Allereerst is er de noodzaak om naar ouders toe duidelijkheid te scheppen en uitleg geven over de mediator zelf: het spel. Uitleg over spel en spelontwikkeling is vaak een eerste stap als spel gebruikt moet worden om de problemen van een kind uit te leggen aan de ouders. Kennis van en uitleg over de spelontwikkeling van het kind is belangrijk: waarom kinderen moeten spelen, wat daar voor nodig is en vooral hoe ouders daar op een adequate manier op in kunnen spelen. Als ouders en opvoeders weten wat je op een bepaalde leeftijd van een kind kan en mag verwachten, kunnen ze hun gedrag daar op aanpassen en vaak al veel problemen oplossen of voorkomen. Veel problemen rondom het spelen zelf lijken namelijk te ontstaan door een tekort aan kennis:

Een moeder die voor haar driejarige dochter een Barbie koopt omdat ze daar als kind vroeger zelf zo graag mee speelde, wordt boos als de Barbie binnen een dag kapot is. Het kind krijgt vervolgens geen speelgoed meer omdat het toch alles kapot maakt. Kinderen die na schooltijd van clubje naar clubje worden gereden, zonder tijd om bij te komen, oftewel zonder te kunnen spelen. Of een verdrietige jongen van acht jaar, die zijn speelgoed aan zijn jongere broertje heeft moeten geven omdat iedereen vindt dat hij te groot is om te spelen.

Kennis over spel en spelontwikkeling, en wat kinderen nodig hebben om tot spelen te komen, kan niet bij alle ouders als bekend worden verondersteld. Ook moeten we ons realiseren dat spel niet in alle culturen zo belangrijk is als in de Nederlandse cultuur (in zoverre je van DE Nederlandse cultuur kunt spreken, want ook binnen Nederlandse gezinnen is er sprake van grote verschillen). Uitleg hierover kan er voor zorgen dat ouders het belang van spelen meer gaan zien, en hun kind meer ruimte en tijd geven om tot spelen te komen. Bij het ene gezin zal meer nadruk gelegd worden op het plezier in spel, de sociale contacten die het op kan leveren, bij het andere gezin zal vooral gesproken worden over het aanleren van belangrijke vaardigheden.

Het belang van spelen met het kind

Vervolgens kan spel gebruikt worden als middel om het contact tussen ouder en kind te verbeteren: in mijn praktijk het ouder-kind spelen genoemd. De ouder (meestal de moeder, daarom zal hierna ook gesproken worden over moeder en kind) en kind komen samen

in de spelkamer om te spelen. Hierbij wordt praktisch en direct, op het moment dat het probleem speelt, gewerkt aan een positieve relatie tussen beiden.

Zoals in het geval van Fred van vier jaar en zijn moeder. Bij Fred is er sprake van forse gedragsproblemen. Zijn moeder wil graag een beter contact krijgen met Fred, maar hij luistert niet naar haar. Ze probeert aandacht aan zijn spel te besteden, en wil graag leren om met Fred samen dingen te doen. Fred vindt het echter moeilijk om zijn moeder in zijn spel toe te laten. Pogingen van moeder om met Fred te spelen lopen meestal op een conflict uit.

Door samen met moeder en kind te spelen, kan de therapeute zien hoe moeder en kind met elkaar omgaan en op elkaar reageren. Ze benoemt wat er goed gaat in het contact, en bespreekt de momenten waarop het minder soepel verloopt. De therapeute speelt met het kind, doet dingen voor. Ze legt ondertussen uit wat het kind moeilijk vindt, hoe het kind daarop reageert, en waarom het zo reageert. Vervolgens doet de therapeute voor hoe de moeder op een andere manier op het gedrag van het kind reageren. De therapeute vertelt wat ze doet en waarom ze dat doet. Bij jongere kinderen gebeurt dit vaak tijdens het spelen, bij oudere kinderen wordt dit vooraf of achteraf met de moeder besproken. Ook bij deze vorm van mediation wordt gebruik gemaakt van uitleg over spel en de spelontwikkeling:

- **Fred vindt het moeilijk om door te zetten als iets niet lukt, misschien is het goed om eerst met wat makkelijker speelgoed samen te gaan spelen, zodat de kans op succes veel groter wordt**

- **Fred kan heel goed alleen spelen, en het is goed dat hij nu gaat leren om samen met iemand te spelen. Op zijn leeftijd begint dat belangrijk te worden.**

Maar ook wordt er aandacht besteedt aan het gedrag van het kind en aan te leren sociale vaardigheden:

- **Je merkt dat Fred zich snel terugtrekt als je veel vragen achter elkaar stelt. Misschien kan je in jezelf tot tien tellen, en hem zo de tijd geven om antwoord te geven op je vraag**

Bij het ouder- en kind spelen is het heel belangrijk dat ouders zelf gaan zoeken naar oplossingen:

- **Je merkt dat Fred het nog moeilijk vindt om speelgoed te delen. Het is belangrijk dat hij dat gaat leren. Hoe zou jij hem daarbij kunnen helpen?**

De therapeute nodigt de moeder vervolgens uit om bepaalde dingen thuis met het kind te gaan oefenen. Moeder en kind kiezen aan het einde van de spelsessie speelgoed uit, waar ze de komende week samen een paar keer mee willen gaan spelen. Vanzelfsprekend worden moeder en kind, meteen of in een later stadium, gestimuleerd om ook de vader bij het spelen te betrekken. In de sessies trekt de therapeute zich steeds meer terug, tot het moment dat moeder en kind de gehele speeltijd op een positieve manier samen kunnen spelen en de therapeute niet meer nodig hebben.

Hoewel de gemelde problemen niet altijd geheel verdwijnen, melden moeders die meedoen aan dit programma dat er een duidelijke verbetering in het contact tot stand komt. Moeder en kind ondernemen meer samen, de omgang met elkaar wordt positiever en vooral: moeder en kind hebben samen plezier.

Thema en betekenis

Tenslotte kan dat wat het kind speelt, de spelthema's en de verhalen, en de gevoelens die het kind in het spel laat zien, gebruikt worden om met ouders te praten over hoe het met hun kind gaat.

De meeste (jonge) kinderen vinden het lastig en vaak ook onprettig om in een direct gesprek met een volwassene te praten over wat hen bezighoudt of dwarszit. Vaak zijn kinderen zich er wel van bewust dat bepaalde dingen niet goed gaan, maar kunnen ze nog niet aangeven waar die problemen vandaan komen. Het komt echter ook regelmatig voor dat vooral jonge kinderen zich niet eens bewust zijn van het feit dat ze problemen hebben. Verder hebben zij vaak nog niet voldoende taal om te vertellen wat hen bezig houdt. In hun spel laten ze dit, op een onbewuste manier, wel zien. Het is aan de speltherapeute om de speltaal van het kind te leren verstaan en te interpreteren. Hoe ervaart het kind zichzelf en hoe ervaart het kind zichzelf in relatie met zijn of haar omgeving?

Opgemerkt moet worden dat niet alle kinderen de taal van het spel al even goed beheersen. Soms is het nodig om het spel eerst goed op gang te brengen, zodat het kind (opnieuw) leert om voor hem of haar belangrijke thema's en onderwerpen te uiten door middel van spel. In dat geval kan eerst spelbegeleiding worden ingezet.

Herkenning en erkenning

Via het spel van het kind praten over het kind, het gezin en de sociale omgeving, is vaak ook voor ouders een veilige en laagdrempelige manier om over de problemen met het kind en/of gezin te praten. Ouders herkennen vrijwel altijd het beeld dat vanuit het spel naar voren komt. Mogelijk heeft dit te maken met het feit dat het kind meer zichzelf kan zijn in een spelsituatie dan in andere situaties. Ook kijkt de therapeute tijdens de observatie niet alleen naar het spel zelf, maar ook naar de ontwikkeling van de motoriek, de manier waarop het kind dingen aanpakt, al dan niet doorzet etc. Al deze informatie wordt gekoppeld aan de spelthema's die het kind uitwerkt. De beschrijving van dit totaalbeeld roept bij ouders veel gevoelens van herkenning op. Ouders ervaren het vaak als een erkenning van de problemen die ze met hun kind hebben. Bovendien, en minstens zo belangrijk, is het mogelijk om, door te praten over het spel van het kind, ook die dingen te delen die juist wel goed gaan: de sterke kanten en eigenschappen van het kind. De therapeute praat over het spel van het kind, en vertelt de ouders welke thema's en gevoelens hun kind bezig lijken te houden (bv ziek zijn, niet gezien worden, zich buitengesloten voelen, gevoelens van boosheid, verdriet of frustratie). Stap voor stap worden er verbanden gelegd tussen het spelgedrag en de spelthema's van het kind en het functioneren van het kind in het algemeen.

Het uitleggen van spelbeelden, ouders vertellen over hoe hun kind zichzelf en zijn omgeving ervaart, vraagt om uiterst zorgvuldig handelen. Ten eerste moet de speltherapeute heel goed weten dat ze goed zit met haar interpretatie van het spel en de spelthema's. Ten tweede is er de vertrouwelijkheid van de spelkamer. In gesprekken met ouders worden de globale lijnen aangegeven en waar mogelijk geeft het kind ook zelf aan wat er wel en niet met de ouders kan worden besproken (vanzelfsprekend gebeurt dit binnen de grenzen van veiligheid voor het kind). Ten derde zijn er naar aanleiding van het spel van het kind vaak moeilijke onderwerpen die met de ouders moeten worden besproken. Als er bijvoorbeeld vermoedens zijn van huiselijk geweld, een voor ouders pijnlijk onderwerp, kan dit makkelijker en minder bedreigend voor ouders worden besproken door middel van de spelbeelden die het kind heeft neergezet:

De poort van het kasteel is gebarricadeerd, alle deuren zijn van binnenuit gesloten. De bewakers staan met hun gezicht naar binnen gericht, het gevaar lijkt van binnenuit te komen. De mensen in het kasteel verstoppen zich in de toren, en ze doen hun deur op slot. De mensen lijken zich niet veilig te voelen.

Het communiceren via het spel van het kind is niet bedoeld om het praten over concrete situaties met de ouders te vermijden. Ook hier worden spelbeelden en thema's van het kind gebruikt om ouders duidelijk te maken hoe hun kind tegen de situatie of het probleem aankijkt, waar het moeite mee heeft en wat het nodig heeft om zich beter te gaan voelen.

Opgemerkt moet worden dat kinderen vrijwel nooit letterlijk hun ervaringen en gevoelens uitspelen, hoewel het spel soms heel dicht bij de realiteit kan liggen. Het kind speelt niet uit wat er gebeurt is, maar hoe het deze gebeurtenissen ervaren heeft.

Vertalen van het spel

Het komt vaak voor dat ouders het praten in spelbeelden te vaag vinden, zich niet eigen kunnen maken, soms ook te zweverig vinden. Deze ouders hebben er geen belang bij dat de therapeute de spelthema's van hun kind als volgt beschrijft:

In de wereld die Joris neerzet, zitten de jonge tijgers en de vader- en moeder tijger in een apart hok. Daartussen staat een hoge muur. De kleine tijger probeert om over de muur te springen, maar het lukt hem niet. De vader- en de moedertijger lijken niet te merken wat de kleine tijger aan het doen is.

Deze ouders vragen een vertaling van het spel van hun kind, die hen concrete informatie geeft over hoe hun kind zijn of haar wereld ervaart:

Joris is in het spel veel bezig met de relaties tussen kinderen en volwassenen. Er worden wel pogingen ondernomen om contact met elkaar te leggen, maar dat mislukt vaak. Joris lijkt het gevoel te hebben dat zijn pogingen tot contact niet altijd meteen gezien worden.

Het laten staan van spelopstellingen (met toestemming van het kind) lokt na afloop van een spelsessie vaak gesprekken uit tussen ouders en het kind.

Tot slot

Door het spel van het kind centraal te stellen, en als middel te gebruiken om uitleg te geven over hoe het kind functioneert, ontstaat vaak een ander positief effect: vaak gaan ouders zich (in meer of mindere mate) interesseren voor het spel van hun kind en soms zelfs ook gericht naar hun spelende kind kijken.

Zo dacht de moeder van Noël dat haar dochter niet kon spelen. Toen ze de kamer van Noël had opgeruimd, en samen met haar al het speelgoed had uitgezocht en in speciale bakken had gesorteerd, bleek het niet kunnen spelen van Noël best mee te vallen. Noël had alleen een gestructureerde en rustige omgeving nodig om tot spel te komen.

Zo vond de vader van Aisha het niet nodig om in de speltherapie te gaan werken aan het verminderen van haar angsten. Een paar weken later gaf hij aan dat hij gemerkt had dat Aisha vaak nieuwe situaties vermijdt, en angstig is in een voor haar vreemde omgeving.

Door het spel van het kind serieus te nemen, en te beschouwen als een middel om gevoelens, ervaringen, wensen en behoeftes te uiten, kan een brug worden geslagen tussen ouder en kind. Door middel van het spel en de spelthema's die het kind aandraagt, kunnen ouders tot meer begrip voor en inzicht in hun kind komen, waarmee de weg vrij is om al spelend te bereiken dat het kind en zijn of haar ouders weer samen verder kunnen.

Deze tekst werd uitgesproken op het symposium 'Spel en ontwikkeling' op 11 juni 2009 in Congrescentrum De Reehorst te Ede op uitnodiging van Stichting Education Permanente.

Marianne Linger is als zelfstandig speltherapeut werkzaam in haar eigen praktijk 'De Spelplek' in Den Haag. Zij heeft ervaring met kinderen met autisme, hechtingsproblemen, gedragsproblemen, faalangst en met slachtoffers van huiselijk geweld.

Vanuit 'De Spelplek' verzorgt zij tevens workshops en trainingen op maat voor scholen en instellingen en geeft ze lezingen op congressen en symposia.

de
Spelplek

van Diemenstraat 197
2518 VB Den Haag
info@despelplek.nl
www.despelplek.nl